

KARALIAUČIUS IR KARALIAUČIAUS UNIVERSITETAS VAKARŲ VOKIETIJOS SPAUDOJE

Sabine Bamberger-Stemann

Kartu su santarvininkų antskrydžiais 1944 m. vasarą, kaip šiek tiek anksčiau vakarinėse Trečiojo reicho teritorijose, kardinaliai pasikeitė Karaliaučiaus gyvenimas. Tačiau tai buvo tik vėjelio dvelksmas palyginus su tuo, ką atnešė šiam, labiausiai į rytus nutolusiam, Vokietijos didmiesčiui vėlesniais laikais Raudonosios armijos puolimas. Archyvuose esantys amžininkų atsiminimai, iš kurių nemaža dalis jau yra publikuota, užfiksavo išgyvenimus tų, kuriems nepavyko pabėgti nuo fronto, kuriuos pasivijo sovietų armijos būriai ar kurie patyrė siaubingą likimą toli nuo fronto oro antskrydžių metu ar jūroje.¹ Šie išgyvenimai paliko žymę po vokiečių kapituliacijos atsidūrusiems Vakaruose žmonėms. Neretai jie net užgoždavo svarbiausią jų patirtų asmeninių išgyvenimų priežastį: nacionalsocialistinę diktatūrą. Jų atmintis buvo ir yra paženklinta šių išgyvenimų, nesvarbu, ar tai patyrė jie patys, ar kiti. Vokietijos spauda po Antrojo pasaulinio karo skyrė tam daug dėmesio.² Kaip tai buvo daroma, pabandydysime dabar bendresniais bruožais aptarti.³

Šiuo klausimu yra jau parašytas išsamus darbas. Marcus Kieferis 1982 m. publikuotoje disertacijoje „Auf der Suche nach nationaler Identität und Wegen zur deutschen Einheit. Die deutsche Frage in der überregionalen Tages- und Wochenpresse der Bundesrepublik“⁴ šiek tiek, pateikdamas keletą pavyzdžių, apžvelgė ir Karaliaučiaus bei Rytprūsių klausimą 1949–1955 m.⁵ Bendruosius klausimus, kurie yra susiję su vokiečių spauda po Antrojo pasaulinio karo, paliksime nuošalyje, kaip ir neaptarinėsime atsikūrusių ar naujų laikraščių ypatingos situacijos valdant Vokietiją sąjungininkams. Be to, ir pačių laikraščių ar žurnalų tikslingumo naujausios istorijos tyrimams nereikia specialiai pagrįsti: viešoji nuomonė, būdama dinamiška, veikiamą daugybės procesų, gali būti apibrėžta kaip „laikinas susitarimas“ tam tikrais tuo metu visuomenėje dominuojančiais politiniais, socialiniais ar ekonominiais klausimais.⁶ Tokių nuomonių ar tų nuomonių atspalvių kaita pliuralistinėje visuomenėje verčia kelti klausimą, ar iš viso gali egzistuoti VIENA visuomeninė nuomonė.

Bandydami paanalizuoti spaudą, tai darysime vadovaudamiesi chronologiniu principu. Apsiribosime vien Vakarų Vokietijos spauda nuo 1949 m., nors lenkų ir VDR spauda SSRS gyvavimo laikotarpiu taip pat galėtų būti įdomus tyrinėjimų objektas. Pirmaisiais metais po karo (1945–1949 m.) spaudos straipsnių turinys tik mažai pastebimais niuansais skiriasi nuo VFR periodikos tono pirmaisiais šios valstybės egzistavimo metais. Pirmieji pokyčiai atsiranda grynai dėl išorinių priežasčių. Stalino mirtis 1953 m. ir su tuo susiję pasikeitimai SSRS bei Konrado Adenauerio vizitas į Maskvą 1955 m. vėl atkreipė vokiečių visuomenės dėmesį į SSRS ir Karaliaučiaus kraštą bei Rytprūsius. Tačiau tai buvo tik išorinis veiksnys, kadangi sustiprėjusio tremtinių integravimosi į vokiečių visuomenę, galėjusio daryti įtaką spaudai, tuo metu dar nepastebime.

Nuo 1945 m. 6-ojo iki 7-ojo dešimtmečio pradžios rašant apie Karaliaučiaus miestą ir Rytprūsių regioną, nebuvo daroma jokių skirtumų: šie abu regionai buvo vienodai neprieinami, atkirsti nuo Vokietijos, ir spaudos pranešimuose apie juos buvo kalbama kaip apie vieną vienetą.

Kitokia padėtis susiklostė 7-ojo dešimtmečio viduryje: Apie Rytprūsius spaudoje pradėdama kalbėti kaip apie (buvusią) Prūsijos provinciją, kaip apie regioną su ten esančiomis gyvenvietėmis ir miesteliais, dabar padalintą tarp SSRS bei Lenkijos ir dėl to dar

sunkiau suprantamą. Dėl šios priežasties Rytprūsiai atsidūrė tarsi antrame plane, tuo tarpu Karaliaučius kaip centras su sava materialine kultūra tapo visos šiaurinės Rytprūsių dalies simboliu.⁷

Tačiau grįžkime dar kartą į 5-ąjį dešimtmetį: tuo laikotarpiu dominuojanti tema spaudoje buvo sovietų padaryti nežmoniškumai ir gyventojų trėmimai. Liudytojų pranešimai šiuos išgyvenimus tiesiogiai perteikė skaitytojams. Tačiau tik nedaugelis šių informacijų buvo pateiktos tų vokiečių, kurie iki 1948 m. buvo išstremti iš 1946 m. pavadinto Kaliningradu miesto.⁸ Greta to spaudoje buvo nagrinėjami teisiniai, o kartu teritoriniai klausimai: Karaliaučius ir Rytprūsiai kaip Vokietijos dalis, gandai apie tariamus planus perleisti šias teritorijas vėl Vokietijai buvo susipynę su tautų teisės ir valstybės teisės problematika; nuolat buvo išsakomos VFR pretenzijos dėl Vokietijos reicho palikimo, o ypač dėl sienų iki 1937 m. Karaliaučiu ir Rytprūsiams nebuvo teikiama daugiau dėmesio nei kitoms į rytus nuo Oderio ir Neisės esančioms vokiečių teritorijoms.⁹

Buvo rašoma apie visas rytines reicho sritis, pažymint tuos radikalius pasikeitimus, kurie atsirado po vokiečių iškeldinimo. Visos šios sritys buvo traktuojamos vienodai bandant atsakyti į klausimą: ar tai dar tebėra vokiečių sritys, ar naujųjų gyventojų iš Lenkijos, Rusijos, Ukrainos padaryti pakeitimai yra tokie ženklūs, kad visos tos vietovės jau tapo svetimos, ir tai jau nebėra vokiečių tėvynė?¹⁰ Svarstant tiesiogiai su Karaliaučiumi susijusias problemas matyti tam tikra nuomonių įvairovė. Tačiau pamažu darosi vis aiškiau: Kaliningradas nebėra senasis Karaliaučius.¹¹ Nuo 1949 m. tokia nuomonė tampa dominuojanti: vis gausėja pranešimų apie sovietinių dalinių superkoncentraciją krašte. „Rytprūsiai taps tvirtove“, – konstatuoja „Welt“ 1949 m. spalio 21 d. numeryje.¹² Taip pat keičiasi ir spaudos tonas. Ir čia dar nematyti bendravokiškos spaudos ir tremtinių draugijos periodikos skirtumų. Tonas tampa vis agresyvesnis, praranda savo liūdną besiskundžiantį atspalvį, o žodynas darosi vis grėsmingesnis.¹³ Mažėja pranešimų apie karą, juos keičia informacija apie tuometinę srities padėtį. Čia vertėtų pažymėti, kad faktų apie padėtį srityje buvo turima nedaug, nemaža pranešimų rėmėsi pavienių agentūrų teikiamomis žiniomis. Dažnai to meto agentūrų pranešimai prarasdavo savo informacinę funkciją, o pateikti teiginiai virsdavo kažkuo tarp informacijos ir kaltinimų. Visa tai neblogai apibūdina ir to meto agentūrų veiklą.¹⁴ Jų vartojamą terminiją dažnai lemdavo vis aštrėjantis šaltasis karas. Dažnai matėsi ir bejėgiškumas: nebuvo turima jokių įrodymų, kad perduota informacija yra teisinga, tačiau šios spragos buvo užpildomos antisovietine propaganda, kalbant, pavyzdžiui, apie „raudonąjį diržą“, veržiantį Baltijos regioną iš Rytų, Rytprūsius kaip „ginklų sandėlį“, apie Karaliaučiaus kaip „bastiono prieš Vakarus“ funkciją.¹⁵ 6-ojo dešimtmečio pradžioje atsiranda dar viena nauja tema: Rytprūsiai imami vaizduoti kaip dykra, kaip Rusijos didžiosios imperijos dalis, be to, dar ir visiškai sovietizuota.¹⁶ Pranešimuose, kurių patikimumo tuo metu nebuvo galima patikrinti, ne tik rašoma apie griuvėsių kalnus, riogsančius po karo visur, bet ir apie Rytprūsių virtimą stepe, Karaliaučius vaizduojamas kaip Sibiro dalis, baisimasi, kad „totorių ir kalmukų gyvenvietės“ ir gynybiniai kaimai statomi aplink Karaliaučių.¹⁷ Taip pasakojimai apie karo barbariškumą keičiami spekuliatyviais pranešimais apie gyventojų pokyčius Rytprūsiuose. Visa tai vaizduojama kaip barbariškas sovietų valdymo padarinys.¹⁸ Antirusiški stereotipai ir priešiška polemika, nukreipta prieš naujakurius, susipynę su pranešimais apie karo laikotarpį, leido susikurti specifinei situacijai spaudoje. 1954 m. „Die Zeit“ išspausdino seriją straipsnių, pavadintų „Rytprūsiuose staugia vilkai“. Juose vaizdžiai aprašyta Vakarų Vokietijos susvetimėjimo su šia vietove oficialioji pozicija. Kiek žemiau antrasis pavadinimas skamba: „Pranešimas iš mūsų rytinių sričių“¹⁹.

1953 m. pagausėja (taip pat netikėtai, kaip ir po kelių mėnesių dingsta) straipsnių apie tariamą Rytprūsių atidavimą Lietuvai.²⁰ 1954 m. jau vis dažniau kalbama apie kitą informacinį pranešimą: “Karaliaučius bus visiškai sovietizuotas”, kadangi 6 deputatai iš Kaliningrado srities buvo deleguoti į RTFSR Aukščiausiąją Tarybą.²¹

Nuo 1954 iki 1956–1957 m. išryškėja tam tikras požiūrių skirtumas. Jis pasireiškia, pirma, susvetimėjimo regionui ir jų naujiesiems gyventojams nuotaikomis (“Karaliaučius. Šiandien miestas kaip Oriolas ar Kurskas”²²), antra, didesnio dėmesio skyrimu vokiečių ten gyvenamam laikotarpiui (“Vokiška šviesa Rytuose”²³). VFR įsitvirtina Karaliaučiaus universiteto tradicijos, ypač išryškėjusios 1953–1954 m. įkūrus bendravokiškos spaudos teigiamai sutiktą žurnalą “Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg”²⁴. (Rusų) barbariškumas ir (vokiečių) kultūra daugeliu atvejų buvo sąmoningai priešpriešinami. 1956 m. tokią pažiūrą geriausiai ima nusakyti posakis: “Karaliaučius liks Karaliaučiumi”²⁵, apibūdinantis tik kažkokį svajonėse egzistuojantį miestą. Apskritai ir patys atsiminimai apie šį miestą, universitetą ir jo kultūrinį gyvenimą pradeda nebeturėti nieko bendra su realybe. Realybė ir vokiška tradicija sovietiniuose Rytprūsiuose išsiskiria. Ankstesnioji tradicija dabar egzistuoja tik žmonių galvose ir daugiau ji nebeturi jokio materialinio atspindžio. Pavyzdžiui, 1955 m., švenčiant 700 metų miesto jubiliejų, daugiau galvojama apie sugriautą Karaliaučių, jo istoriją ir žlugimą, įvykusį prieš 10 metų, bet ne apie Kaliningradą.²⁶

6-ojo dešimtmečio pabaigoje prasideda nauja Kaliningrado vertinimo era: iškeliamas kelionių į šį kraštą klausimas. Gali susidaryti išpūdis, kad norima vėl pabėgti į savų nostalgijų susikurtą miestą. Čia vertėtų pasakyti keletą žodžių ir dėl 6-ajame dešimtmetyje išleistų straipsnių ir pranešimų apie Kaliningradą kiekybės: jų bendras skaičius labai sumažėja. 1956–1960 m. laikotarpiu ši tema jau tik menkai atsispindi žiniasklaidoje. 1962–1963 m. ir 1969–1976 m. jų sumažėja dar labiau. Sutartys su Rytų kaimynais, karšti politiniai debatai VFR, kur buvo diskutuojamos šios sutartys, nenutilę iki pat jų ratifikavimo, nukreipė įvairių Vokietijos vyriausybių dėmesį nuo pavienių žmonių ir regionų likimo. 7-ajame dešimtmetyje šiauriniai Rytprūšiai gana retai patenka į spaudos akiratį, vis didėja laiko nuotolis, o “žvilgsnis per geležinę uždangą” kelia susvetimėjimo jausmą. Vis labiau blėsta susidomėjimas šiuo kraštu net tų, kurie kažkada buvo su juo tiesiogiai susiję, tai rodo ir bendras pranešimų tonas.²⁷ Dingęs Gintaro kambarys, esant tokiai situacijai, tampa daug svarbesnis. Vis labiau imama apsiriboti Karaliaučiaus kultūrinėmis tradicijomis ir kultūrinėje srityje daugiausia ima reikštis vien tremtinių draugijos. 1969 m. įkurti “Karaliaučiaus namai” Dusburge tęsė 1961 m. įkurto savo pirmtako, “Jahrbuch der Albertus-Universität”, o ypač Imanuelio Kanto tradicijas, būtent šioms temoms teikė pirmenybę, bent jau bendravokiškoje periodikoje.²⁸ Tremtinių spauda šiek tiek ilgiau, iki 7-ojo dešimtmečio vidurio, išlaiko aštrų ankstesniajam dešimtmečiui būdingą toną.²⁹ Iki 6-ojo dešimtmečio, regis, amžinai turėjęs gyvuoti visuomenės susitarimas buvusių Vokietijos rytinių sričių klausimu nustojo egzistuoti. 1964 m. pasižymėjo galbūt tik tuo, kad tais metais pirmą kartą buvo atspausdintos spalvotos Karaliaučiaus nuotraukos. Verta pažymėti, kad jos buvo publikuotos bulvariniame žurnale “Bunte”.³⁰ Nedidelis straipsnių pluoštelis dar pasirodė 1965 m., praėjus 20-čiai metų po Antrojo pasaulinio karo.

Vis dėlto tam tikras tradicijų tęstinumas išlieka ir, visų pirma, tyrinėjant Kanto gyvenimą. Su juo susijusi materialinė kultūra, jo asmenybė bei veikla Karaliaučiuje nuolat kelia didžiulį bendravokiškos spaudos susidomėjimą. Kantas tapo kur kas stipresne jungtimi su 1945 m. ir to meto realybe nei, pavyzdžiui, Albertina.

Persiorientavusi į Vakaruose naujai sukurtas tradicijas, nebuvo pamiršta ir Albertina, tačiau 1967 m. atsiminimai apie universitetą pasiekia aukščiausią tašką. Pasirodo daugybė įvairių agentūrų pranešimų apie tai, kad “sovietai ketina Karaliaučiuje (kurį jie dabar vadina Kaliningradu) įkurti universitetą”³¹. Vertėtų čia atkreipti dėmesį į posakį “Karaliaučiuje (kurį jie dabar vadina Kaliningradu)”. Aiškiai matome lūžį šio miesto egzistencijoje, o jį dar akivaizdesnį daro kitas sakinytis: “Kai Karaliaučiaus universitetas žlugo, nutrūko visos dvasinės tradicijos, išliksiančios tik mūsų atmintyje. Valdant svetimiesiems po kitomis žvaigždėmis jų neįmanoma atgaivinti”³². Naujo universiteto senoje vietoje teisėtumas nebuvo pripažintas. Tradicija, akademinė šlovė ir Albertinos palikimas - visa tai nebuvo dabar siejama su Kaliningradu. Bet kam priklauso ši tradicija? Vien tik vokiečiams? Tik iš tėvynės ištremtiems Karaliaučiaus gyventojams? Mokslui Vokietijoje? Į šiuos klausimus niekadoms nebuvo atsakyta, tačiau skaitytojui buvo aišku: sovietų įkurtas universitetas neturi nieko bendra su Albertina.³³

Kai skaitai šiandieninių rusų mokslininkų iš Kaliningrado pranešimus, kaip jie suvokia savo universitetą, susiduri su absoliučiai priešinga nuomone: jie puikiai supranta senąsias tradicijas. Tačiau kaip jie turi jaustis ir ar iš tikro pavyks tęsti šias tradicijas, į šį klausimą atsakymo nėra.

1967–1968 m. vokiečių spauda sieja Albertiną su naujai kuriamu universitetu Kaliningrade, juos lygina, tačiau iš anksto užima ir aiškias gynybos pozicijas. Antai 1967 m. sausio mėn. “Die Zeit” rašė: “Bet kuriuo atveju tikrai nebus remiamasi <...> senąja tradicija”.³⁴

7-ajame dešimtmetyje Vakarų Vokietijoje vykusios vidinės permainos, kurių išraiška buvo studentų protestai bei reikalavimai atvirai analizuoti naujausią Vokietijos istoriją, iš pirmo žvilgsnio nepadarė poveikio spaudai, rašiusiai apie Karaliaučių ir Rytprūsius. Tačiau jeigu paanalizuosime atidžiau, tai pastebėsime, kad dabar straipsniai šia tema pasidarė liūdnesni ir nostalgiskesni, o kartu prarado ankstesniems metams būdingą agresyvų toną. Nuotraukos, publikuotos, pavyzdžiui, 1969 m. liepos mėn. “Stern”, šį įspūdį tik dar labiau sustiprino.³⁵ Galime taip pat konstatuoti, kad vokiečių visuomenė susiskaldė: Karaliaučiaus ir Rytprūsių tematika domėjosi tik tiesiogiai paliestieji pokario įvykių, tuo tarpu likusi visuomenės dalis akivaizdžiai nustojo domėtis šia problematika, o nuo 1975 m. iki beveik 9-ojo dešimtmečio pabaigos šia tema iš viso beveik nieko negirdėti. Pavieniai straipsniai, kurie dar pasirodo apie Kaliningradą 8-ajame dešimtmetyje, yra persunkti romantiško tėvynės ilgesio: aprašinėjami pavieniai pastatai, kai kurios Rytprūsių asmenybės.³⁶ Publikacijose net nebandoma nutiesti tilto tarp 1933 ir 1945 m. Šia prasme spauda neišnaudojo tų metodinių pasikeitimų, kurie įvyko istorijos ir socialinių mokslų srityje. Taigi Kaliningradas atrodo toks svetimas bei nutolęs, kad kalbant apie jį net nebandoma spręsti aktualių problemų. Pagaliau ir tremtinių spauda atkreipia dėmesį į ne tokias aktualias temas. Pavyzdžiui, 1974 m. kalbama apie galimą Rusijos vokiečių apgyvendinimą Kaliningrado srityje.³⁷ Nuo 1975 m. padaugėja straipsnių apie kažkada egzistavusias draugijas ir bendrijas, taip pat ir respublikinėje vokiečių spaudoje. Regiono aptarimas pamažu tampa panašus į informaciją apie pavienes šeimas, pradeda dominuoti su kai kuriais asmenimis ir vietovėmis susijusių atsiminimų publikavimas.³⁸

Dar vieną naują turinio aspektą įneša nuo 1979 m. pradėję rodytis pranešimai apie iš Kaliningrado iškeldintus vokiečius. Tokie pranešimai buvo dažnai spausdinami tremtinių spaudoje, tačiau vien tik ten, t.y. visiškai kitaip, nei tai buvo su liudytojų atsiminimais 5-ajame dešimtmetyje – 6-ojo dešimtmečio pradžioje. Jie buvo panašūs ir savo forma, ir turiniu.

Redakcijos nesistengė jų pateikti kokio nors laikotarpio ar situacijos kontekste, o paliko tokius, kokie jie buvo. Tokių atsiminimų spausdinimas turėjo tik vieną tikslą – perteikti panašaus likimo žmonėms autentiškus kitų išgyvenimus.³⁹

9-ajame dešimtmetyje, kurio pabaigoje įvyksta daugybė permainų, prasidėjo, kaip jau buvo įprasta, nostalgikų, į praeitį orientuotų straipsnių spausdinimas, tačiau buvo publikuojama kur kas daugiau nuotraukų.⁴⁰ Ypač populiarūs tapo įvairūs priešpriešinimai, pavyzdžiui, “Karaliaučius tada ir šiandien”, “Uždraustoji žemė”⁴¹.

Vėl ėmė dažnėti, šikart ir bendravikiškoje spaudoje, straipsnių apie bandymus vykti į Kaliningradą arba aptariančių keliavimo į šį kraštą galimybes. Tokie pranešimai aukščiausią tašką pasiekia 1988 m.: Irmagard von zur Mühlen televizijos reportažas apie Rytprūsius susilaukia didžiulio rezonanso⁴², o kartu ir paskleidžiama klaidinga informacija.⁴³

1987 m. Vokietijoje, sovietų ambasados mėnraštyje “Sowjetunion heute”⁴⁴, pasirodė tuomet laikytas sensacingu straipsnis. Daugiau kaip 10 puslapių straipsnyje buvo išspausdintos Kaliningrado nuotraukos ir pateikta skaitytojams svarbiausia informacija. Net jeigu šiame pranešime ir vienpusiškai bandoma paaiškinti, kodėl buvo išsprogdinta pilis (pilis buvo smarkiai sugriauta 1944–1945 m. ir jos nebuvo galima atstatyti), esmės tai nekeičia. Tokio reportažo pasirodymas dar kartą pademonstravo SSRS vykdomą “glasnost” ir “perestrojka” politiką. Į šį straipsnį vertėtų atkreipti dėmesį ir dėl kitų priežasčių. Jame aptinkamas šiek tiek užslėptas Kaliningrado universiteto susiejimas su Albertina, truputį atitraukiant į praeitį paties universiteto istoriją. Straipsnyje rašoma: “Šio sąrašo (turimas omenyje studentų skaičius Kaliningrado aukštosiose mokyklose) pradžioje yra Kaliningrado valstybinis universitetas”, toliau kitas sakinyš skamba taip: “1944 m. balandį universiteto pastatas buvo smarkiai apgadintas”⁴⁵. Vokiečių spauda į šį reportažą beveik neatkreipė dėmesio: lygiai taip pat, kaip ir į kitą gausiai nuotraukomis iliustruotą straipsnį “Moscow News”⁴⁶, pasirodžiusį 1988 m. Ji labiau koncentravo dėmesį į vokiečių kelionių aprašymus bei į buvusio Bundesbank tarybos nario pasiūlymą sukurti Kaliningrade laisvąją ekonominę zoną.⁴⁷ Tokie pranešimai gerai atitiko turinį daugelio kitų straipsnių, kurie didžiausią dėmesį buvo sutelkę ties srities įtraukimo į Europos ekonomikos sistemą galimybėmis. Kultūriniai reikalai, dominavę spaudoje nuo 6-ojo dešimtmečio, dabar beveik išnyksta. Apie Kaliningradą kalbama plačiame politinių ir ekonominių įvykių Vidurio ir Rytų Europoje kontekste, tačiau jis išskiriamas kaip labai įdomi, o gal ir įdomiausia šio regiono dalis, nes šis regionas yra tarsi niekieno žemė⁴⁸, kuri galėtų įsilieti į tarptautinę ekonomikos sistemą. Šiek tiek į kultūrą orientuotuose straipsniuose koncentruojamasi ties paieškomis: ieškoma Gintaro kambario, Rytprūsių bibliotekų ir archyvų likučių, pavienių pastatų fragmentų, apskritai ieškoma materialinės kultūros liekanų. Albertina kai kada paminima tik tarp kitko, pranešimuose dominuoja kur kas labiau apčiuopiami daiktai ar vietovės.

1992 m. pagausėja straipsnių dėl miesto vardo: Kaliningradas-Kionigsbergas-Kanto miestas.⁴⁹ Kartu tais metais atsiranda pirmieji pranešimai apie Lenkijos valstybės norą paimti savo globon šiaurinius Rytprūsius.⁵⁰ Šie tam tikrą išgaščio, ypač gerai jaučiamo skaitytojų laiškuose, bangą sukėlę pranešimai dingsta lygiai taip pat staiga, kaip ir buvo pasirodę. Tuo tarpu tremtinių spauda tais mėnesiais stipriai atakuoja Bonos politiką: “Kionigsbergas (sic!) yra užmirštas, jam vyriausybė skiria mažai dėmesio finansinėje, kultūrinėje ir politinėje srityse”.⁵¹ Tikslai, kurie slypi už šių priekaištų, neįvardijami, tačiau juos galima nujausti.

Reziumuojant galima būtų pasakyti: Albertina, Karaliaučius, Rytprūšiai vokiečių spaudoje yra nušviečiami netolygiai. Dešimtmečiais, iki pat 9-ojo dešimtmečio pabaigos, būta trijų sąsajos taškų tarp vokiečių spaudos ir skaitytojų. Visa tai galėtume įvardyti kaip “artumą

per atstumą”. Šis artumas dėl ilgą laiką egzistavusio kelionių draudimo prarado materialų pobūdį ir reiškėsi gana įvairiai: kartais Karaliaučius, kaip tam tikras istorinis identitetas, slėpėsi už dabar Kaliningradu pasivadinusio miesto, tačiau kartu sovietinio Kaliningrado nebuvo norima sutapatinti su vokišku Kionigsbergu. Bet kuriuo atveju tas artumo jausmas buvo prarastas atsivėrus sienoms ir kartu su pasipylusiais reportažais iš šio regiono. Mitams, atsiminimams ir troškimams nebeliko vietos. Sovietinę ar rusišką realybę reporteriai perteikė vokiečių visuomenei.

Imanuelis Kantas, atrodo, esanti vienintelė asmenybė, tinkanti suvienyti praeitį ir dabartį, Albertina šios funkcijos lig šiol neatliko, nepaisant egzistuojančios draugystės sutarties su Giotingenu, nepaisant “Jahrbuch der Albertus-Universität” egzistavimo. Bet galbūt taip atsitiko, kadangi tai buvo vien vokiečių veiksmai?

Išnašos

- ¹ Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich der Oder-Neisse, in Verb. mit Adolf Diestelkampf, Rudolf Laun, Peter Rassow und Hans Rothfels bearb. von Theodor Schieder, hrsg. vom Bundesministerium für Vertriebene (Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa 1).
- ² Santykis su Antrojo pasaulinio karo pabaiga ir toliau liekia dar gana problemiškas, ką parodė diskusijos, skirtos VFR 50-mečiui. Debatai dėl terminų “kapituliacija”, “pralaimėjimas”, “išlaisvinimas” ir kt. buvo kupini emocijų ir šiais klausimais būta labai kontroversiškų nuomonių.
- ³ Mano tyrinėjimai remiasi daugiausia laikraščių iškarpu archyvu, esančiu Marburge, Herderio institute. Rinkdama medžiagą straipsniui daugiausia dėmesio kreipiau į sąvokas Rytprūsiai, Karaliaučius, Kantas, Albertina.
- ⁴ *Kiefer M.* Auf der Suche nach nationaler Identität und Wegen zur deutschen Einheit. Die deutsche Frage in der überregionalen Tages- und Wochenpresse der Bundesrepublik 1949–1955. Frankfurt a. M., Berlin (u.a.), 1992 (Europäische Hochschulschriften. Reihe 3. Band 25).
- ⁵ Ten pat. P. 2-13.
- ⁶ *Noack P.* Öffentliche Meinung und Außenpolitik. S. 195. Cituojama pagal *Kiefer M.* (kaip 4 išn.). P. 13.
- ⁷ Ir čia tremtinių spaudos pozicijos ir bendravokiškos spaudos pozicijos dar neišsiskyrė.
- ⁸ Šis 1945-1950 m. laikotarpis aptariamasis M. Kieferio darbe (kaip 4 išn.).
- ⁹ Ten pat.
- ¹⁰ Ypač išraiškingas pranešimas atspausdintas: Süddeutsche Zeitung. 1950. 01. 10: “Darbininkai iš Kinijos apgyvendinti Kaliningrado srityje” bei dar vienas pranešimas tame pačiame laikraštyje: “Šiauriniai Rytprūsiai virto Raudonosios armijos karine stovykla”.
- ¹¹ “Kaliningradas nėra Kionigsbergas”, – taip reziumuojamas straipsnis, pasirodęs 1955 m. (Ein deutsches Licht im Osten // Der Tag vom 30. Januar 1955). Kitaip 1956 m. Nordwest Zeitung: “Kionigsbergas liks Kionigsbergu... net jei jis prieš dešimt metų ir buvo perkrikštytas į Kaliningradą” // Nordwest Zeitung. Oldenburger Nachrichten vom 10. August 1956. Dar kitaip 1955. 05. 28 s. Frankfurter Rundschau: 700 Jahre Königsberg – zehn Jahre Kaliningrad.
- ¹² Ostpreußen wird Festung // Die Welt. 1949. 10. 21.
- ¹³ In Ostpreußen heulen die Wölffe <...> Ein Bericht aus unseren Ostgebieten // Die Zeit 1954. 10. 21; Königsberg-Bastion gegen Westen // Ostdeutsche Zeitung. Stimme der Vertriebenen. 1951. 4. 15. Kitokia nuomonė: Tilsit, Zentrum deutschen Fleißes am Memelstrom. Bollwerk gegen den Osten – einst im Blickfeld europäischer Geschichte // Cellesche Zeitung. 1951. 7. 14.
- ¹⁴ Apie tai: *Kiefer M.* (kaip 4 išn.). S. 522–540.
- ¹⁵ Žr. 13 išn.; Sowjets bauen Kaliningrad zur Militärbasis aus // Heidenheimer Zeitung 1952. 12. 13; Ostpreußen nach wie vor ein Heerlager // Isar Post 1953. 11. 03; Ostpreußen wurde ein großes Waffensenal. Roter Spergürtel riegelt die Ostsee hermetisch ab // Schwäbisches Tageblatt 1952. 01. 18; Angriffsbasis Ostpreußen // Der Courier 1952. 01. 30.

- ¹⁶ Ypač plastiškai: In Ostpreußen heulen die Wölffe (kaip 13 išn.); 700 Jahre Königsberg. Heute eine Stadt wie Orel oder Kursk // Deutsche Zeitung und Wirtschafts-Zeitung 1955. 05. 25; Ostpreußen völlig sowjetisiert // Der Kurrier.
- ¹⁷ Königsberg liegt jetzt in Siberien // Badische neueste Nachrichten 1952. 05. 15; Ostpreußen verstept // Süddeutsche Zeitung. 1951. 08. 21.
- ¹⁸ Plg.: “Ein deutsches Licht im Osten (kaip 11 išn.): Karaliaučius esąs: “ein bloßes Etappenziel einer barbarischen Armee”.
- ¹⁹ Plg. 13 išn.
- ²⁰ Apie tai DPA pranešimai: “Isar Post” 1953.11.03. (kaip 15 išn.) 1953 m. 10. 13 d. pranešime (*Soll Ostpreußen litauisch werden?*) ir net “Auslanddeutschen Deutsche Nachrichten” (San Paulo) 1953. 10. 18 ir “Allgemeine Zeitung” (Winhoek) 1953. 10. 27.
- ²¹ Königsberg völlig sowjetisiert // Der Kurrier (kaip 16 išn.).
- ²² 700 Jahre Königsberg (kaip 16 išn.).
- ²³ Ein deutsches Licht im Osten (kaip 11 išn.).
- ²⁴ Das Jahrbuch der Universität Königsberg 1952: Der Geist der Albertina lebt // Deutsche Heimat im Osten 1952. 04. 17.
- ²⁵ Königsberg bleibt Königsberg (kaip 11 išn.).
- ²⁶ 700 Jahre Königsberg-Zehn Jahre Kaliningrad (kaip 16 išn.).
- ²⁷ Taip viename dideliame straipsnyje: Der Stern. 1969. 06. 20.
- ²⁸ Plg. Frankfurter Allgemeine Zeitung. 1966. 10. 10.
- ²⁹ Sowjets wollen rote Universität in Königsberg // Der Vertriebenen. Organ des Berliner Landesverbandes der Vertriebenen e.V. <...> 1967. 03. 01.
- ³⁰ Įvairūs straipsniai: Bunte. 1964.
- ³¹ Die Welt. 1967. 01. 18; Zeit 1967. 01. 20; Actio (Bonos universiteto studentų laikraštis). 1968. Nr. 4/5. S. 31.
- ³² Die Welt (kaip 31 išn.).
- ³³ “Als die Albertus-Universität unterging, brach jäh eine geistige Tradition ab, ab die unvergessen bleibt. Unter der Fremdherrschaft, unter anderen Sternen, ist sie nicht wieder zu erwecken” // Der Vertriebene (kaip 29 išn.).
- ³⁴ Die Zeit (kaip 31 išn.).
- ³⁵ Der Stern. 1969. 07. 20.
- ³⁶ Plg. Deutsche Leistung-Deutsche Verpflichtung. Einer von vielen: Immanuel Kant // Rheinische Merkur 1979. 06. 01; Das Schicksal der Bernsteinsammlung der Albertus-Universität // Königsberger Bürgerbrief. 1977. Bd. 14. S. 8f.
- ³⁷ Deutsche in Rußland hoffen auf Ostpreußen // Sudetendeutsche Zeitung 1974. 06. 14.
- ³⁸ Plg. ilgą straipsnį apie: 80. Stiftungsfest der Tuisconia // Ostpreußenblatt 1977. 07. 30. Ši draugija buvo sukurta 1887 m. Karaliaučiuje, vėl atsikūrė Bonoje.
- ³⁹ Ostpreußenblatt. 1979. 12.
- ⁴⁰ War Immanuel Kant ein Welfremder Gelehrter? Zum 180. Todestag des Königsberger Philosophen am 12. Februar // Kulturpolitische Korrespondenz 1984. 02. 05.
- ⁴¹ Įdomių reportažų atspausdino “Der Stern” 1981 m.
- ⁴² Einen Spaltbreit öffnet die “verbotene Stadt” ihr Tor // Die Welt. 1988. 02. 04.
- ⁴³ Pavyzdžiui, kad 1969 m. sprogdinant Karaliaučiaus pilį niekas prieš tai neprotavo.
- ⁴⁴ Sowjetunion heute 1987. Nr. 2 (Februar). S. 18-25.
- ⁴⁵ Ten pat. P. 20.
- ⁴⁶ Išimtis: Ein Rundgang durch “Kaliningrad”. Bemerkenswerter Bildbericht über Königsberg in “Sowjetunion heute” // Kulturpolitische Korrespondenz 1987. 03. 05.; Heimatforschung in Kaliningrad. Unser Landsmann Kant // Moskou News.
- ⁴⁷ Die Kanaldeckel künden von der Geschichte. Ein Spaziergang durch Königsberg // Frankfurter Allgemeine Zeitung 1992. 01. 16.; Königsberg und andere Kleinigkeiten // Die Zeit. 1994. 04. 01.
- ⁴⁸ Königsberg in Straßburg. Die Kaliningrad-Debatte des Europa-Parlaments am 8. Februar 1994 // Blätter für deutsche und internationale Politik. 1994. Nr. 4 (April). S. 511-516.
- ⁴⁹ Ypač krinta į akis Karlo Schlögelio straipsnio “Königsberg/Kaliningrad” tipografinis pateikimas // Die Zeit. 1992. 11. 06.

- ⁵⁰ Płg. Walesa gegen Ansiedlung Deutscher in Königsberg // DOD 1992. 03. 27; Was wird aus Königsberg? Polen dementiert territorialles Interesse // Unser Oberschlesien. 1992. 04. 03.
- ⁵¹ Ypač stipriai buvo kritikuojamas sprendimas neišleisti pašto ženklų Albertinos 450 metų jubiliejui pažymėti. Das deutsche Bundespostministerium hat die Herausgabe eines Sonderpostwertzeichens abgelehnt // Deutsche Umschau. 1994. 05.